

МОДАЛНОСТ ДИСКУРСА И У ДИСКУРСУ

Сажетак: Сваки дискурс као произвођење смисла у друштвеном општењу обележен је намером и у најмању руку двосмеран, увек контекстуализован, а учесници у њему у потрази за одговарајућим избором језичких средстава. Овде нас занима категорија модалности у шпанском и српском дискурсу, и то начин на који се синтаксички и семантички кодира и декодира порука садржана у говорном чину, нарочито када јој значење није дословно. Познавање поступка стављања у текст дискурзивних објеката значи развијање прагматичке компетенције значајне посебно у настави страног језика и превођењу. Превођење као вид комуникације остварује се несметано само уз постојање свести о томе шта се, када и зашто од расположивих језичких средстава бира да се намера пренесе тачно. При контрастирању шпанског и српског дискурса интересује нас онај део тих средстава која се црпе из глаголских система два језика.

Кључне речи: компаративни дискурс, говорни чин, модалност, инференција

1. Увод

Компаративни приступ анализи дискурса уобичајенији је у књижевности и традуктологији него у лингвистици. Међутим, у савременој настави и у преводилаштву није довољно познавање само језичких средстава за изражавање комуникативне намере, него и одговарајућих поступака стављања у текст, што подразумева поседовање функционалне компетенције у оба језика. Притом текст схватамо као јединицу језичке употребе (Бернардес, 1995: 73), али не само као запис увек изнова доступан, него у ширем смислу као сваки дискурс, писани и усмени.

Изражавању модалности у шпанском и српском језику приступићемо из угла лингвистичке прагматике као „перспективе проучавања једног језика, или језика уопштено, која се бави односима између разноврсних језичких облика и њихове употребе¹ (Портолес, 2004: 28). У тим прагматичким оквирима ослонићемо се на Серлову (2005) алтернативну таксономију говорних чинова проистеклу из Остинове (1990) теорије говорних чинова према којој свака употреба језика производи одређене последице код оних којима је порука упућена, као и на теорију релеванције Спербера и Вилсонове (1986) која се, у кратким цртама, бави тим последицама; у људској комуникацији као намери, искази су

¹ [...] la perspectiva de estudio de una lengua, o del lenguaje en general, que se ocupa de la relación entre las distintas formas lingüísticas y su uso.

подстицаји за извођење инференција, па је нека „поставка релевантна у контексту само и једино ако има одређени контекстуални учинак у том контексту“.² Да бисмо указали на поступке за постизање истог степена релевантности у оба језика у овом раду ћемо се бавити анализом микроструктура које потом, као низ пропозиција, улазе у састав дискурса (ван Дајк, 1997: 1/9).

2. Модалност говорног чина

Модалност је директно везана за вербални чин као минималну јединицу комуникације. Њоме су почели да се баве филозофи и логичари, а затим лингвисти. Ридруехо (1999: 3211) примећује да у филозофији преовлађује епистемолошко тумачење према коме је она „израз степена сигурности говорног лица према ономе што се исказује“.³ Овом оквиру припада слична дефиниција модалности у НГЛЕ (2009: 3113).⁴ Циљ нам је да установимо сличности и разлике у употреби средстава како би се у шпанском и српском постигле исте инференцијалне вредности исказа. У погледу методологије то значи прикупљање и сучељавање података које према Моаран (1992: 30) треба изводити на три начина у сталној интеракцији: а) праћење избора дискурзивних објеката, б) откривање намере као макрофункције (свеобухватног значења дискурса у вандајковском смислу) и в) схематизовање проучених операција.

Најчешће је прихваћена подела модалитета говорних чинова на асеверативне (необележене) и упитне, ускличне и заповедне; НГЛЕ (2009: 3114) увршћује и ексхортативну и дезидеративну модалност. Овде ћемо имати у виду и Серлову (2005) поделу на репрезентативне, директивне, компромисивне, експресивне и декларативне чинове.

У природним језицима нема фиксираног односа између једног типа модалности и одређене граматичке структуре. Образац асеверативног чина уз промену интонације може да послужи за изржавање упитне или ускличне модалности. Без интонације или интерпункције као минималног контекста и показатеља намере, такав исказ је граматичка апстракција. Такође, заповедност није спојива са вероватноћом, нити обећање са упитношћу. Сукоб модалитета проистиче из логичког мишљења, па подлеже законитостима екстралокутивне прагматике који превазилазе синтксичко-семантички ниво (Морено Кабрера, 1994: II/332). Њима се овде нећемо бавити.

Са становишта интралокутивне прагматике, која се бави повезивањем синтксичко-семантичких структура са контекстом, модални индуктори су интонација, морфосинтаксичка и лексичка средства. Интонацију и лексику (сем

² An assumption is relevant in a context if and only if it has some contextual effect in that context (Sperber and Wilson, 1986: 122).

³ [...] la modalidad viene a representar la expresión del grado de certeza del hablante sobre lo enunciado.

⁴ Suele llamarse MODALIDAD a la manifestación lingüística de la actitud del hablante en relación con el contenido de los mensajes. (Velika slova su autorska.) Обично се модалношћу назива језичко испољавање става говорног лица у односу на садржину порука.

када је синтаксичко-семантички условљена) нећемо истраживати. Код морфосинтаксичких средстава тежиште стављамо на глаголску флексију.

3. Глаголска флексија као индуктор модалности

Већ је указивано на то да између српске и шпанске глаголске парадигме постоје знатне разлике (Рајић, 2007; Бајић, 2006, 2007) које се свode на следеће: а) српски глагол нема парадигму за подређени начин или субјунктив, б) шпански глагол не познаје видску обележеност и в) шпански има већи број глаголских времена која су знатно референтнија од српских.

3.1. Индикатив и субјунктив

Индикатив је дуго изучаван превасходно кроз временска значења. У последњих петнаестак година шпански лингвисти скрећу пажњу да под одређеним условима временски облици индикатива имају претежно начинско значење. Српски граматичари одувек разликују индикативну, праву временску употребу глаголских облика, од модалне, неправе. (Релативне употребе нас овде не интересују.) Међутим, српски језик увелико користи начински потенцијал глаголског вида, посебно у презенту и посебно свршеног као обележеног вида.

1. Хоће/Жели/Тражи/Треба да јој <u>купе</u> књигу.	Quiere/Desea/Pide/Es necesario que le <u>compren un libro</u> .
2. Слажу се/Саветују нам да се <u>одселимо</u> .	Están de acuerdo/Nos aconsejan en que nos <u>mudemos</u>
3. Терају/Пуштају га да <u>отвори</u> рачун у банци.	Le obligan/permiten que <u>abra</u> una cuenta bancaria.
4. Нормално је/Страшно је да <u>оде</u> без поздрава.	Es normal/Es horrible que se <u>marche</u> sin despedirse.

Сви примери саопштавају неку врсту става говорног лица. Свршеном презенту увек одговара шпански субјунктив, а време се слаже са временом главног глагола.⁵ Ипак, односи нису овако упрошћено схематизовани. Јасно је да само предикат са значењем става у спрези са субјунктивом производе прихватљив говорни чин. У српском је, међутим, правилно употребити и несвршени презент као модализовану допуну, што ће изазвати логичко-семантичке измене и/или лексичке допуне:

1а. Хоће/Тражи... да јој <u>купују</u> књиге	Quiere/Pide... que le compren <u>libros</u>
2а. Слажу се/ Саветују нам да се селимо мало по мало	Están de acuerdo/Nos aconsejan en que <u>vayamos mudándonos poco a poco</u> .
3а. Терају/ Пуштају га да <u>отвара</u> рачуне у разним банкама.	Le obligan/ permiten que abra <u>cuentas</u> en <u>varios bancos</u> .
4а. Нормално је/ Страшно је да <u>одлази</u> без поздрава.	Es normal/Es horrible que <u>siempre</u> se marche sin despedirse.

⁵ О вези глаголског вида и одсуства слагања времена у српском в. Бајић, 2006а.

Важно је нагласити да у оваквим исказима у српском никада није могуће свршени презент заменити футуром другим; његово значење имплицира другу будућу радњу, па је у сукобу са значењем модалних индуктора.

За шпански глагол информација о трајности радње није примарна, али се постиже множином предикатске допуне, прилошком допуном, употребом перифрастичног предиката, њиховим комбинацијама (2a), или се подразумева у контексту. Али употреба субјунктива је обавезна. У (1a) и (3a) промена вида и у српском може, али не мора да услови промену броја, што би нужно претпостављало промену прагматичке ситуације.

Други константни елемент јесте конектор *да* као лексичко средство које српски систематски користи у оваквим модализованим исказима. Овде се не можемо бавити класификацијом модалних индуктора у српском према томе да ли се слажу за *да* или *што* и испитивањем постоје ли и под којим условима случајеви њихове заменљивости. Пошто је реч о (не)остварености, она је условљена проспективним значењем самих индуктора, најизраженијим код модалних глагола.

У погледу глаголског вида у српском се слично понашају и кондиционалне реченице са презентом, али је свршени презент заменљив футуром другим.

5. Ако освоји/буде освојио медаљу... осваја медаље
Si gana una medalla/medallas ...

Немаркирани везник у српском је *ако*, а у шпанском *si*. Шпански предикат је оба пута у индикативу, што се дешава искључиво у презенту и перфекту субјунктива (који означава радњу завршену у садашњем временском периоду) када је модално значење везника довољно јако и без ослоњања у субјунктиву; у другим типовима условних реченица, са другим конекторима и прошлим временима, субјунктив је обавезан, док су у српском и даље могуће видске алтернативе.

Везник *si* је особен и по томе што не дозвољава употребу футура и кондиционала који не само да су у српском после *ако* могући, него се њима постижу посебне импликатуре. Да би се оне очувале при преводу на шпански, прибегава се другим граматичким и/или лексичким средствима.

6. Ако ћеш им досађивати, онда иди.
Si piensas/ si vas a darles la lata, entonces vete.
7. Ако би ти било досадно, онда иди.
Si acaso te aburras, entonces vete/ En caso de que te aburras...

У (6) смо искористили глаголску перифразу са значењем намере, а у (7) смо увели „случајно/можда“ ради инференције „а вероватно неће (да ти буде досадно)“; могућа је и промена конектора (*en caso de que*, у случају да) и начина (субјунктив), комбинацији која такође повлачи мању вероватноћу услова.

Још један начин образовања протазе у српском јесте формула „предикат + партикула *ли*“ као лексички модализатор. Када она има само стилску функцију, на шпански се преводи обичном *si* реченицом. Међутим, ако је употребљена као директивни говорни чин у функцији упозорења или претње, онда се мора прибећи конструкцији са другим конектором и предикатом у субјунктиву.

8. Не будеш ли добар, нећу ти купити сладолед.

Como no te portes bien, no te compraré ningun helado.

Блиске условним јесу допусне реченице. Шпански необележени везник *aunque* дозвољава све облике индикатива и субјунктива.

9. Aunque llega a tiempo, no acaba el trabajo.

Иако долази на време, на завршава посао.

9a. Aunque llegue a tiempo, no acabará el trabajo.

Иако/Ако и дође/буде дошао/Макар да дође/макар/ма
и дошао/нека и дође на време, неће завршити посао.

Као и у кондиционалним реченицама, алтернација индикатив/субјунктив одговара алтернацији несвршени/свршени презент или футур други. Поред њих могуће је користити крњи перфекат, дакле модално средство, као и партикуле *макар* и *ма*, са или без *да* или *и*, као и *нека и*, све оне такође чисто модалне.

Крњи перфекат учествује и у грађењу друге врсте концесивног односа:

10. Шта год рекао (да каже), није у праву.

Diga lo que diga, no lleva razón.

11. Хтео, не хтео, мораће да иде.

Quiera o no quiera, tendrá que ir.

12. Био леп или ружан, мени се не свиђа.

Sea guapo, sea feo, a mí no me gusta.

13. Ко год (да је) звао, он никад није одговарао.

Llamara quien llamara, nunca contestaba.

У шпанском су у питању редупликативне формуле са субјунктивом, у садашњем или прошлом времену. У српском има више решења, али је крњи перфекат увек присутан, са или без модалне партикуле *год*; самим тим глаголски вид овде не игра пресудну улогу.

У осталим типовима концесивних односа, у шпанском се јављају оба начина:

14. Si bien ha estudiado mucho, lo ve difícil aprobar.

Иако је много учио, чини му се да ће тешко положити.

15. Come sin apetito, y eso que no ha desayunado.

Руча без апетита мада није доручковао.

16. A pesar de que hace frío, prefieren salir.

Упркос томе што је хладно, радије ће изаћи.

17. Por mucho que insistas no me convencerás.

Колико год да наваљујеш, нећеш ме убедити.

18. No te lo diré así me lo pidas de rodillas.

Нећу ти рећи макар/(па) све и да ме на коленима молио/ молиш.

Са конекторима у исказима (14) и (15) увек се слаже индикатив, а и у српском су предикати индикативни; у (16) је далеко јача тежња ка индикативу, а конекторска фраза са *што* показује да је и у српском једино могућа индикативност; у (17) допуштање је претпостављено, па шпански тежи субјунктиву,

25. A ti te había devorado el lobo feroz y yo te había salvado.
Тебе као/кобајаги појео зли вук, а ја (сам) те спасао.
26. En mi sueño viajaba/había viajado por todo el mundo...
У сну сам путовала по целом свету...
27. ¿Qué era tu padre?
Шта (оно) беше твој отац?
28. Mi trabajo terminaba mañana.
У начелу, сутра престајем да радим.
29. ¿No íbamos al teatro?
Зар не идемо/Зар нећемо у позориште?
30. ¿Que deseaba? Quería un bolso de piel.
Шта сте желели? Хтела сам неку кожну ташну.
31. Me había sonado su cara, pero no estaba segura.
Учинили сте ми се познати, али нисам била сигурна.

Примери (24) и (25) су лудичког, а (26) ониричког карактера са имперфектом или плусквамперфектом. У српском им одговара презент, односно перфекат уз помоћ модализатора *као* и *кобајаги*, или је довољна семантичка снага самог индуктора (*у сну*). Имперфекат се користи и за подсећање на нешто што је познато (27) или договорено (28); проспективно значење се изводи из чињенице да је чин договарања увек старији од постигнутог договора, као у (28) и (29). Исто значење у српском постижемо само имперфектом (*Како ти се зваше сестра*), комбинацијом „беше+перфекат“ (*У колико смо се беше договорили?*), партикулом *зар* или пригодним прилошким изразом. Када евоцира, имперфекат је могућ и у другим говорним чиновима осим директивних. У исказима (30) и (31), имперфектом и плусквамперфектом се изражава учтивост; оба пута одговарајуће српско време је перфекат.

За прошла времена субјунктива модални индуктори су исти, само треба обратити пажњу на временско слагање, како је већ поменуто.

Футур је посебно занимљив зато што радњу смешта у неискуствен временски период, чиме су отворене могућности за најразноврснија модализовања. Шпански језик има прости и сложени футур; почињемо са простим.

32. Haré lo que te he prometido.
Урадићу то што сам ти обећала.
33. Un poco de ejercicio te vendrá muy bien.
Добро ће ти доћи мало вежбе.
34. A ti no te importará, a mí sí.
Тебе можда није брига, али мене јесте.
35. ¿Dónde estarán mis llaves?
Где ли су ми (се дели) кључеви?
36. Ellos sabrán si es lo que les conviene o no.
Ваљда знају да ли им то одговара или не.
37. No se te ocurrirá hacerlo otra vez.
а) Неће ти пасти на памет да то опет урадиш.
б) Да ти није пало напамет да то опет урадиш.

38. Como comprenderá, no voy a estar esperando todo el día.
Разумећете/Разумете да немам намеру да чекам цео дан.
39. Yo te lo he dicho, tú verás lo que haces.
 Ja sam ti rekla, а/па ти види/гледај шта ћеш.
40. -Tu jefe es muy inteligente. - Eso lo dirás tú.
 -Твој шеф је врло паметан. - То ти кажеш.
41. Tendrá dinero, pero es un tacaño.
Нека и има пара, али је циција.
42. El impuesto se pagará sobre el monto de la herencia, legado o donación...
 Порез се плаћа на износ наследства, легата или поклона...
43. No robarás.
 Не укради.

Футуром се у шпанском изражава обећање (32), препорука (33), претпоставка или вероватноћа (34), (35) и (36), наредба или претња (37), извињење (38), упозорење и препуштање одговорности (39), супротствљање (40) и (41) и пропис (42) и (43).

У српском футур није увек одговарајући облик. То пре свега важи за исказивање вероватноће. Ако изузмемо полулексикализовану формулу у *Buñe da je ðva cama (Serán las dos)*, увек користимо презент уз помоћ неке модалне речи: *ли, ваљда, можда, вероватно*, како је приметила и Пејовић (2008: 227).

Исказивање учтивости (38) ограничено је на глаголе разумевања, увиђања и њихове синониме чијим се футуром постиже ублажавање, инференција која не би постојала са граматички такође могућим императивом.

У директивним чиновима као (39), где говорно лице са себе скида одговорност, футур глагола *ver* уз личне заменице за обраћање у данашњем језику је полулексикализована формула.

Основно значење конструкције у (41) је концесивно, па се не може преводити футуром, него увек модално, свршеним презентом (код глагола *imati* то није уочљиво) и неком од партикула, *нека, ако и... ипак*.

Реченица (42) је преузета из једног закона. Управо је футур због своје прескриптивне снаге главно време у шпанском законодавству, за разлику од српског на који се увек преводи презентом као нашим необележеним правним временом.⁶ Ову чињеницу судски тумачи често пренебрегавају.

Врхунац заповедне снаге огледа се у чињеници да је у шпанском свих десет божјих заповести у футуру (43). Њиме се, дакле, изриче најјача забрана. У српском су све заповести у императиву, али о томе нешто касније.

Претње као у (37) блаже су са футуром, а јаче са крњим перфектом што у српском потврђују и формуле клетви које се односе на садашњост или будућност као у (44), (45) и (46). Шпански у њима користи презент субјунктива, изузетно императив.

44. Проклет био!

¡Maldito seas!

45. Гром те (не) убио!

¡Así te parta un rayo!

46. Црк'о дабогда!

¡Así te pudras! / ¡Muérete!

⁶ О овоме у Бајић, 2007.

Иреалну жељу овакве врсте за прошлост (47) шпански изражава плусквамперфектом субјунктива. Српски прибегава друкчијем решењу јер модална партикула *дабогда* усмерава ка будућности. Исказ је мање клетва, а више запитаност или жаљење што се нешто није догодило. Могуће је употребити перфекат, али модалним аористом се постиже већа илокутивна снага.

47. Што те не згази_(аорист) трамвај! Así te hubiera atropellado un tranvía.

Структуру са презентом субјунктива имају и говорни чинови који такође изражавају жељу, али позитивну. У том случају српски преводни еквиваленти одражавају модалност на различите начине:

48. ¡Bendito <u>seas</u> !	Благословен <u>да си</u> !
49. ¡Dios <u>esté</u> con vosotros!	<u>Нека</u> вам је Бог <u>у помоћи</u> !
50. ¡ <u>Viva</u> la revolución! ¡ <u>Muera</u> el dictador!	<u>Живела</u> револуција! <u>Смрт</u> диктатору!
51. ¡Bienvenido <u>seas</u> !	<u>Добродошао</u> !
52. ¡ <u>Descanse</u> en paz!	<u>Почивајте</u> у миру!

Сложени футур нема одговарајуће време у српском и треба нагласити да никако не одговара футуру II. Означава радњу која ће бити завршена у периоду до неке тачно постављене границе у будућности; та ограниченост је обележена другом радњом, временском прилошком одредбом или чак само контекстом. Пошто је тако рестриктивно време, једина модална вредност му је вероватноћа:

53. No se nos <u>habrá olvidado</u> nada.	<u>Ваљда нисмо</u> ништа <u>заборавили</u> .
54. Se <u>habrán perdido</u> , no conocen la ciudad.	<u>Мора да су се изгубили</u> , не познају град.
55. ¿Qué te pasa? ¿Te <u>habrás vuelto loco</u> ?	Шта ти је? <u>Зар си/јеси ли/ да ниси полудео</u> ?

Време употребљено у српском је очигледно увек перфекат, али он мора да буде потпомогнут модализаторима *ваљда*, *зар*, *ли*, безличном конструкцијом глагола *морати* или негацијом. Футур је могуће заменити сложеним перфектом у шпанском, односно перфектом у српском, при чему се модалност индучује прилогом:

56. Probablemente se han perdido... Вероватно су се изгубили...

Што се тиче кондиционала, шпански граматичари га сврставају међу времена јер се појављује у индикативном синтаксичком окружењу (НГЛЕ, 2009: 1778). У шпанском језику се користе и прости и сложени кондиционал, а у српском је сложени данас изузетно редак. У оном делу модалне употребе овог облика који указује на могућност, жељу или учтивост, два језика се поклапају; међутим, као и прости футур, шпански кондиционал се користи за вероватноћу (57) и допуштање (58) у периоду завршеном у прошлости:

57. Tendría unos treinta años.
Имао је тридесетак година/око 30/неких 30 година.

58. Viviría muchos años en Inglaterra, pero habla un inglés horrible.

Нека је и живео у Енглеској, али грозно говори енглески.

Као и прости футур, кондиционал у примеру (57) може да се замени имперфектом уз одговарајући прилог (*Probablemente tenía treinta años*).

Код сложеног кондиционала вероватноћа се помера даље у прошлост, и то пре неке друге радње:

59. Habría ido antes de que yo llegara porque no la vi.

Мора да је/Вероватно је отишла пре него што сам ја дошла јер је нисам видела.

На крају овог одељка напомињемо да се у условним реченицама у шпанском прости кондиционал користи за такозвану потенцијалну, а сложени за иреалну прошлу погодбу.

3.2. Императив

Код императива се два језика разликују утолико што за одрични императив шпански користи одговарајуће лице субјунктива, а српски се служи глаголским видом. Тако је необележени потврдни императив свршеног вида, а необележени одрични несвршеног. Управо обрнута употреба отвара могућност различитим импликатурама.⁷

60а Отвори прозор! ¡Abre la ventana!

60б (Ма) Отварај прозор! ¡Abre esta ventana ya de una vez!/¡Que abras la ventana!

61а Не отварај прозор! ¡No abras la ventana!

61б ?? Не отвори прозор! ¡No abras la ventana ni una sola vez/nunca!

Примери под а) су у оба језика обичне заповести. Но под б), кад промена вида наводи на друкчији закључак, у шпанском је потребно увести додатни семантички материјал (*отварај већ једном, ма отварај* у афирмативној наредби). Пример (61б) је чудан ако му не додамо неки елеменат (на пр. *Никад/ Ни један једини пут не отвори тај прозор*) или не замислимо одговарајући контекст; у зависности од значења допуне некад је могуће и метафорично тумачење у коме предњачи савет или поука, пре него забрана.

Занимљив пример коришћења могућности видских замена у императиву јесте српски превод божјих заповести; на основу постојећих верзија стиче се утисак да свест преводилаца о тежини забране није била иста (или им није била иста прагматичка компетенција) јер се њихов илокутивни потенцијал разликује. У шпанском су све заповести у футуру, дакле искоришћено је граматичко средство за изрицање најстрожије наредбе и забране, што није безначајно за идеолошку анализу дискурса.

У следећим типовима исказа, иако синтаксички нису кондиционалне реченице, оба језика имају условно значење:

⁷ В. Бајић 2007.

62. Склони се одавде или ћу те тужити. Quítate de aquí o te denunciaré

Поводом императива треба поменути још и да је услед честе употребе у експресивним говорним чиновима у шпанском код одређеног броја глагола дошло до лексикализације такозваног реторичког императива (НГЛЕ, 2009: 3149). Неки од њих у свести говорника и даље чувају везу са заповедним начином, а неки су се претворили у конверзационе додатке или маркере за контролу контакта (Портолес, 2004: 291) са више нијанси значења која се реализују у контексту. Пошто залазе у област лексичког модализовања, навешћемо само неколико примера да покажемо да им у српском углавном не одговарају императиви.

63a. <u>Oiga</u> , ¿tiene hora?	<u>Молим Вас</u> , колико је сати?
63b. ¡ <u>Oye</u> , si hablas conmigo, mírame a los ojos!	<u>Еј ти</u> , кад са мном разговараш, гледај ме у очи.
64. ¡ <u>Mira</u> qué bien!	<u>Е баш</u> добро!
65. ¡Y <u>dale</u> ! ¡No seas pesado!	<u>Опет ти!</u> Не буди досадан!
66. Debería estudiar, ¿sabes? - ¡ <u>Toma</u> , u yo!	Требало би да учим, знаш? - <u>Ма немој</u> , и ја исто!
67a. No podemos salir, ha empezado a llover. - ¡ <u>Vaya</u> !	Не можемо у парк, почела је киша. - <u>Их!</u> / <u>Штета!</u>
67b. ¡ <u>Vaya</u> golazo!	<u>Ууу, каква</u> голчина!
68. ¡ <u>Venga</u> , nos vemos mañana!	<u>'Ајде</u> , видимо се сутра!

3.3. Нелични глаголски облици и перифразе

Шпански језик је развио могућност да у директивним говорним чиновима у ограниченом броју случајева користи облике инфинитива и герунда у заповедној функцији:

69. ¡A comer!	¡A dormir!	¡Llamarle así a él!
На ручак!	На спавање!	Зар њега тако да назовемо/назовете!

Инфинитиви су чешћи од герунда. Како они именују глаголску радњу, њихове именичке функције су далеко живље него у српском. Из превода се види да смо у два од три случаја прибегли управо глаголским именицама.

Сложени инфинитив се среће у експресивним говорним чиновима којима се изражава прекор:

70. - No queda nada para cenar.	- ¡ <u>Haber llegado</u> antes!
- Ништа није остало за вечеру.	- Што ниси раније дошао/ла!
	(са инференцијом <i>ко ти је крив</i>).

Најзад, са инфинитивом се јављају одређене модализаторске предлошке фразе као *sin ofender, sin insultar* > без увреде/ без вређања у којима српски такође прибегава именицама.

Код герунда опстаје идеја о развоју радње, па иако смо га превели такође именицом, јасно је да ће после наредбе настати кретање.

71. ¡Andando!
Покрет!

¡Corriendo!
Трк!

¡Volando!
Лет-лет/Лети/Летите!

Осим тога, НГЛЕ (2009: 1873) наводи да герунд са извесним бројем глагола који значе прихватање или претпоставку постаје индуктор субјунктива:

72. Aún *suponiendo*_{ger} que no te *guste*_{subj} tienes que ir.

Чак и *под претпоставком* да ти се то не свиђа/ не допадне, мораш да одеш.

Други флексивни облици ових глагола не повлаче аутоматски употребу субјунктива (*Supongo que no te gusta*), али семантика самог глагола ојачана герундом у функцији концесивне иреалне реченице претвара се у индуктор модалности.

Будући да су глаголи у шпанском лексички обележени само глаголским ликом, не и видом, развијена је мрежа перифрастичних конструкција које с једне стране имају облигативна модалана значења, а са друге означавају различите фазе одвијања глаголске радње. Тако перифраза која означава садашњу прогресивну радњу, па је на тај начин и актуализује, са глаголима говорења и реализативним глаголима (Портолес, 2004: 173 □ 175), оним којима нешто радимо, као што су *обећати*, *допуштати*, *уверавати*, *предлагати* и слични, својим значењем поништава њихову реализативност претварајући експресивни говорни чин (73а) у репрезентативни (73б):

73а Те lo ruogo.

Молим те то.

73б Те estoy rogando. (НГЛЕ: 3120)

Ја тебе сада молим.

Са фокализатором *ya* (*већ*) иста перифраза у директивном говорном чину „реализује“ радњу која још није ни почела, која је само жеља говорног лица да се његова наредба што пре оствари. Српски користи свршени презент за блажу заповест или перфекат за јачу:

74. Ya te estás largando.

Сместа да одеш/ да си отишао-ла.

Мада су много ређи, и у српском постоје неки перифрастични облици модалне природе којима се изражава савет:

75. Гледајте да не правите глупости.

Procuren no hacer tonterías.

4. Закључак

Модалност је као концептуална категорија универзална, али су средства за њено изражавање у језицима врло разнолика. Испитујући глаголску флексију у два језика, ограничили смо се на набрајање граматичких и, само када је било неопходно, лексичких средстава као дискурзивних објеката у служби контекстуалног учинка промене дословног значења и постизања одређене инференције као циља говорног лица. Учили смо да шпански више користи

граматичка средства, тј. модалне могућности глаголских времена, док српски прибегава модалном потенцијалу глаголског вида и, много чешће него шпански, лексичким индукторима модалности. Исто тако, шпански показује већу модалну осетљивост у околностима одричних и упитних говорних чинова.

Наставак истраживања у овом правцу био би значајан не само за даље упоредно изучавање дискурса, већ и за друге гране примењене лингвистике, као што су настава језика и превођења и само превођење.

Литература

- Austin, J. L. (1990). *Cómo hacer cosas con palabras. Palabras y acciones*. Barcelona-Buenos Aires-México: Ediciones Paidós.
- Bajić Nikolić, D. (2006). „Algunas consecuencias gramaticales del aspecto verbal abierto en las lenguas eslavas“. *Eslavística Complutense*, 6, 147□157.
- Bajić Nikolić, D. (2007). „Aproximación al discurso comparativo desde la perspectiva de la deixis temporal“. In *Discurso y Oralidad*, Cortés Rrodríguez, L. et alii, coords., *Oralia*, Anejos 3/2, 471□480. Madrid: Arco/Libros.
- Bernárdez, E. (1995). *Teoría y epistemología del texto*. Madrid: Cátedra.
- van Dijk, T. A. (1997). *Discourse as Structure and Process*, London - Thousand Oaks - New Delhi: SAGE Publications.
- Moirand, S. (1992). „De choix méthodologiques pour une linguistique de discours comparative“. *Langages*, 105, pp. 28□41.
- Moreno Cabrera, J. C. (1994). *Curso universitario de lingüística general*, tomo II. Madrid: Síntesis.
- NGLE (Nueva Gramática de la Lengua Española). (2009). Tomo II, capítulo 42. Madrid: Espasa.
- Пејовић, А. (2008). „Истраживање могућности и вероватноће у шпанском и српском језику: прелиминарна анализа“. *Српски језик у (кон)тексту*, књ. 1. Крагујевац: Филум.
- Portolés, J. (2004). *Pragmática para hispanistas*. Madrid: Editorial Síntesis.
- Rajić, J. (2007). „Procedimientos morfosintácticos y léxico-semánticos de modalización“. In *Discurso y Oralidad*, Cortés Rrodríguez, L. et alii, coords., *Oralia*, Anejos 3/2, Madrid: Arco/Libros, pp. 609□615.
- Ridruejo, E. (1999). „Modo y Modalidad. El modo en las subordinadas sustantivas“. In *Gramática descriptiva de la lengua española*, Bosque I. y V. Demonte, eds., 3209□3251. Madrid: Espasa.
- Searle, J. (2005). „Una taxonomía de los actos ilocucionarios“. En *La búsqueda del significado*, Valdés Villanueva, L. M., Madrid: Tecnos, pp. 448□474.
- Sperber, D. and Wilson D. (1986). *Relevance. Communication and Cognition*. Oxford: Basil Blackwell.

Dragana Bajić

MODALITY IN DISCOURSE

Summary

Every discourse, understood as production of meaning in social communication, is determined by intention; it is at least bidirectional, always within a context, and those who participate in it are in search of appropriate language instruments. In this article, we focus on the category of modality within Serbian and Spanish discourse and in the way that the message within the speech act is coded and decoded syntactically and semantically, especially when its meaning is not literal. The knowledge of the way the discursive objects are placed within the text entails developing pragmatic competence which is especially important in teaching of second language and in translation. Translation as one of the forms of communication is carried out smoothly only when there is awareness of what language instruments, when, and why are being chosen to transmit the right intention. When contrasting Spanish and Serbian discourse, we are focusing on the group of instruments that derive from the verb systems of both languages.

dacabaj@gmail.com